

ЦИВІЛІСТИКА

НАУМЕНКО М. В.,
аспірантка кафедри цивільного права
та процесу факультету № 6
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 347.61/.64
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.8>

**ВЕКТОРИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ
ПРАВ ЖІНОК ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ В УКРАЇНІ**

У сучасному світі, проблема домашнього насильства залишається актуальною, незважаючи на всі досягнення цивілізації. Так насильство залишається однією з найпоширеніших форм порушення прав людини, від якого страждають переважно найбільш вразливі групи населення: діти, жінки, які перебувають в економічній, психологічній чи іншій залежності від чоловіка, партнера або батьків, люди з інвалідністю, люди похилого віку тощо.

Завданням даного дослідження є визначення пріоритетних напрямків оптимізації правового забезпечення протидії насильству в сім'ї в умовах євроінтеграційних процесів в Україні, одним з яких є розробка й прийняття відповідного правового забезпечення.

Україна ще у 2001 році визнала наявність проблеми домашнього насильства в сім'ї на державному рівні. Саме з цього часу починається формуватися національне законодавство з попередження насильства в сім'ї, яке, звісно, має ґрунтуватися на основі вироблених міжнародних та європейських стандартах.

У тому числі, спеціальний однойменний закон, який був прийнятий визначив організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, а також основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, які спрямовані на захист прав та інтересів осіб, постраждалих від такого насильства.

Нормативно-правові акти з питання запобігання та протидії домашньому насильству в Україні це – Закон України від 20 червня 2022 року "Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами"; Закон України від 04 січня 2018 року (із змінами) «Про запобігання та протидію домашньому насильству»; Указ Президента України 21 вересня 2020 року № 398/2020 "Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» [1].

Правовим вектором, який спрямував розвиток українського законодавства в напрямку протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству стала Ратифікація Стамбульської конвенції.

Конвенції не є абсолютним засобом усунення, протидії та ліквідації такого суспільно небезпечного явища як домашнє насильство, але ратифікація цієї Конвенції є важливим та цінним елементом в частині модернізації і удосконалення існуючих правових засобів та способів попередження та протидія домашнього насильства.

Викладено тенденції та виклики у цій царині. Надано висновки та рекомендації щодо подальшого пріоритетного напрямку оптимізації правового забезпечення захисту прав жінок від домашнього насильства в умовах євроінтеграційних процесів в Україні.

Ключові слова: Міжнародний захист прав людини, домашнє насильство, насильство над дітьми, Ратифікація Стамбульської конвенції.

Naumenko M. V. Vectors of optimization of legal protection of women's rights against domestic violence in the conditions of European integration, in Ukraine

In the modern world, the problem of domestic violence remains relevant, despite all the achievements of civilization. Thus, violence remains one of the most common forms of violation of human rights, which mainly affects the most vulnerable groups of the population: children, women who are economically, psychologically or otherwise dependent on their husbands, partners or parents, people with disabilities, the elderly, etc.

The task of this study is to determine the priority areas of optimization of legal protection against family violence in the context of European integration processes in Ukraine, one of which is the development and adoption of appropriate legal protection.

Ukraine at the state level recognized the existence of the problem of domestic violence in the family back in 2001. It is from this time that the national legislation on the prevention of family violence begins to be formed, which, of course, should be based on the developed international and European standards.

In particular, a special law of the same name was adopted, which defined the organizational and legal principles of preventing and countering domestic violence, as well as the main directions of implementation of state policy in the field of preventing and countering domestic violence, which are aimed at protecting the rights and interests of victims of such violence.

Legal acts on the issue of preventing and combating domestic violence in Ukraine are the Law of Ukraine dated June 20, 2022 "On the Ratification of the Council of Europe Convention on the Prevention of Violence Against Women and Domestic Violence and Combating These Phenomena"; The Law of Ukraine dated January 4, 2018 (as amended) "On Prevention and Combating Domestic Violence"; Decree of the President of Ukraine of September 21, 2020 No. 398/2020 "On urgent measures to prevent and counter domestic violence, gender-based violence, and protect the rights of victims of such violence" [1].

The ratification of the Istanbul Convention became the legal vector that directed the development of Ukrainian legislation in the direction of combating violence against women and domestic violence.

Conventions are not an absolute means of eliminating, countering and eliminating such a socially dangerous phenomenon as domestic violence, but the ratification of this Convention is an important and valuable element in terms of modernization and improvement of existing legal means and methods of preventing and countering domestic violence.

Trends and challenges in this area are outlined. Conclusions and recommendations are provided regarding the further priority direction of optimization of legal support for the protection of women's rights against domestic violence in the context of European integration processes in Ukraine.

Key words: International protection of human rights, domestic violence, violence against children, Ratification of the Istanbul Convention.

Вступ. Домашнє насильство належить до найпоширеніших форм порушення прав людини. Ця проблема залишається актуальною і сьогодні. Насильство в сім'ї виражається у діях одного члена сім'ї по відношенню до іншого, що порушують конституційні права і свободи особи, наносять моральну шкоду, шкоду її фізичному чи психічному здоров'ю.

Дефініція насильства здебільшого зосереджено на визнанні психологічного тиску та погроз, застосування сили, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір. Насильство як "навмисне застосування фізичної сили або влади, здійснене або з погрозою, проти себе, іншої особи, групи осіб або спільноти, що призводить (або може призвести) до поранення, смерті, психологічної травми, інвалідності або іншої шкоди" таке визначення дає Всесвітня організація охорони здоров'я. Впровадження міжнародного досвіду протидії насильству є підґрунтям для формування національного законодавства.

Актуальність теми дослідження не викликає сумніву, вона зумовлена необхідністю вивчення сучасних тенденцій у розв'язанні проблеми домашнього насильства та визначення шляхів, динаміки та механізмів об'єднання зусиль міжнародної спільноти для розробки ефективних заходів щодо запобігання та протидії цьому явищу.

Запозиченню зарубіжного досвіду у сфері захисту жінок від домашнього насильства до чинного вітчизняного законодавства повинен передувати його всебічний науковий аналіз, а одержані методи та знання потребують професійної адаптації до національної специфіки, удосконалення нормативно-правової бази у цій сфері та механізму впровадження [2].

Постановка завдання. Метою статті є визначити напрями оптимізації правового забезпечення захисту прав жінок від домашнього насильства в умовах євроінтеграційних процесів в Україні.

Здійснити системний аналіз принципу заборони насильства в сім'ї у аспекті впровадження європейських та міжнародних стандартів протидії насильства в сім'ї. Проаналзувати необхідність впровадження комплексних заходів запобігання та боротьби з гендерним насильством. Встановити пріоритетні напрями оптимізації правового забезпечення захисту прав жінок від домашнього насильства наслідки умов ратифікації Конвенції Ради Європи. Через аналіз діяльності різних служб в Україні, а також національну та регіональну статистику по домашньому насильству, розробити механізм запобігання домашнього насильства

Результати дослідження.

Розбудова Української держави, повернення суспільства до ідей гуманізму та справедливості, пошук способів його демократичного розвитку актуалізує використання й наповнення реальним демократичним змістом основних принципів нормативно-правового регулювання системи захисту жінок від домашнього насильства. Захист жінок від насильницьких дій є не просто державною, але й суспільно-політичною справою. Тому нормативно-правове регулювання захисту жінки від домашнього насильства не дасть змоги досягти бажаних результатів без виваженої державної політики, спрямованої на захист основ демократії і, відповідно, інтересів людини та громадянина.

Державна політика у сфері правового забезпечення захисту прав жінок від домашнього насильства є одним із найважливіших напрямків діяльності держави взагалі. Обравши курс на євроінтеграцію, Україна, як держава-учасник міжнародних договорів, взяла на себе зобов'язання щодо дотримання та захисту прав людини, невід'ємною складовою таких прав є заборона будь-яких форм домашнього насильства. Також слід звернути увагу, що основою національного законодавства України у галузі запобігання та реагування на домашнє насильство є міжнародні акти, які є підґрунтям національному законодавству щодо запобігання домашньому насильству [21].

Основними із них є: Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. 2. Декларація про ліквідацію дискримінації стосовно жінок, затверджена Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 2263 від 7 листопада 1967 р. 3. Загальні рекомендації № 12, 14 та 19 Комітету ООН з ліквідації дискримінації стосовно жінок [22], тощо.

Проблема домашнього насильства в сім'ї є актуальною у всьому світі, у кожній країні. Міжнародна спільнота вже досить тривалий час намагається виробити ефективні та універсальні засоби протидії насильству в сім'ї, одним з яких є розробка й прийняття відповідного правового забезпечення.

Україна на державному рівні також визнала наявність проблеми домашнього насильства в сім'ї ще у 2001 році. Саме з цього часу починається формуватися національне законодавство з попередження насильства в сім'ї, яке, звісно, має ґрунтуватися на вироблених міжнародних та європейських стандартах.

Був прийнятий спеціальний однойменний закон, який визначив організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству які спрямовані на захист прав та інтересів осіб, постраждалих від такого насильства, а також основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству,

Виходячи з багатовекторності державної політики щодо захисту прав жінок від домашнього насильства нормативно-правове забезпечення захисту жінок від домашнього насильства слід розглядати як процес створення та підтримки в усіх відповідних межах конструктивних функціонально-організаційних характеристик системи захисту жінок від домашнього насильства за допомогою впорядковуючого впливу нормативно-правових засобів.

Систему нормативно-правового забезпечення захисту жінок від домашнього насильства становить сукупність законодавчих та підзаконних нормативних актів, які утворюють нормативно-правове середовище для функціонування системи захисту жінок від домашнього насильства і виконання нею свого призначення. Тому другим пріоритетний напрямком забезпечення тобто вектором спрямованості захисту прав жінок від домашнього насильства, є оптимізації нормативно-правового забезпечення захисту жінок від домашнього насильства в Україні, саме – ратифікація Верховною Радою України Стамбульської конвенції. Сам Закон був прийнятий парламентом 20 червня 2022 року та підписаний Президентом України 21 червня 2022 року [3].

Україна приєдналася до 34 країн, які уже ратифікували Стамбульську конвенцію, з 47 країн, які її підписали. З метою приведення національного законодавства у відповідність до Конвенції щодо невиконання державних компенсацій постраждалим від насильства Конвенцію ратифіковано з цим застереженням. Хоча Україна брала участь у підготовці Стамбульської конвенції як член РЄ, яку в подальшому і підписала в 2011 р., однак шлях ратифікації зайняв більше 10 років. Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій висловила проти ратифікації Конвенції, мотивуючи це тим, що Стамбульською конвенцією не передбачено можливості застережень стосовно певних її положень, що відносяться до поняття «гендер» в контексті як чоловічої та жіночої статі, що є неприпустимою загрозою для існування інституту сім'ї і подружжя в Україні [4]. На нашу думку, такі твердження є вигаданими, оскільки використання терміну «гендер» у Стамбульській конвенції не замінює ні біологічне розуміння «статі», ні термінів «жінки» і «чоловіки», виключно відзначає, наскільки нерівність, стереотипи і, у свою чергу, насильство не є похідними від біологічних відмінностей, а більшою мірою від соціальної конструкції, а саме від установок і поглядів про те, якими є і мають бути жінки та чоловіки в соціумі [5]. Поняття «гендеру» і «гендерної рівності» не вважається суто новим чи несумісним із законодавством України. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», що був прийнятий в Україні в 2005 році і що досі залишається чинним, давно оперує поняттям «гендерної рівності» як рівним правовим статусом жінок та чоловіків та рівними можливостями для його реалізації, що надає можливість особам обох статей брати однакову участь у всіх сферах суспільної життєдіяльності [6].

Вважаємо слушною позицію експертки Є. Кузьменко і Н. Голуб, що метою Стамбульської конвенції не слід вважати регулювання сімейного життя та структури сім'ї, адже в ній не міститься визначення терміну «сім'я» та не встановлюється певного конкретного типу сімейних стосунків. Мета Стамбульської конвенції полягає в запобіганні насильству стосовно жінок взагалі і домашньому насильству зокрема [7].

На нашу думку, ратифікація Україною Стамбульської конвенції є необхідною для покращення боротьби з домашнім насильством. Із прийняттям Стамбульської конвенції запобігання домашньому насильству та боротьба з ним стане юридичним зобов'язанням країни згідно з міжнародним правом, а не лише питанням наявності політичної волі в уряді. Крім того, у Стамбульській конвенції чітко заявляється, що насильство стосовно жінок та домашнє насильство більше не можна вважати приватною справою, і держава повинні зайняти тверду позицію та вжити заходів щодо запобігання насильству, захисту потерпілих та покарання винних. Ратифікація Конвенції призведе також до обміну інформацією між країнами про практику та підходи боротьби з домашнім насильством. Експерти РЄ контролюватимуть виконання Стамбульської конвенції і можуть надати поради та рекомендації, що ведуть до кращого запобігання насильству, захисту потерпілих та кримінального переслідування винних. У такий спосіб, Україна може ініціювати притягнення до відповідальності кривдників-українців, які переховуються за кордоном, а також зможе вимагати посилити відповідальність для кривдників наших громадян за кордоном.

Існуюча в Україні адміністративна відповідальність за вчинення фізичного та психологічного насильства не суперечить Стамбульській конвенції у частині обов'язкової криміналізації зазначених діянь. Стаття 33 даного міжнародного правового акту передбачає криміналізацію виключно умисної поведінки, яка спричиняє тяжке порушення психічної цілісності шляхом застосування примушування або погроз [8]. Таким чином роблячи висновки з аналізу статті якщо умисна поведінка спричиняє нетяжке порушення психічної цілісності, то така поведінка не тягне за собою кримінальну відповідальність, але може призвести до накладення на правопорушника адміністративного стягнення. Основною умовою для криміналізації фізичного насильства є вчинення актів фізичного насилля щодо іншої особи. Тобто РЄ акцентувала свою увагу саме на кількісному критерії випадків заподіяння фізичного насильства, які зумовлюють кримінальну відповідальність. З огляду на це, наявність в Україні адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства допомагає боротись з кривдниками у тих випадках, якщо їхні дії не становлять об'єктивної сторони злочину «Домашнє насильство» [9, 10, 11].

Окремого законодавчого врегулювання, потребує вирішення проблема кібернасильства, як окремого виду насильства, яке набуло розповсюдження у XXI столітті, зважаючи на розвиток онлайн-середовища та здійснення комунікації в мережі Інтернет. У своєму рішенні від 11 лютого 2020 року у справі «Бутуруга проти Румунії» ЄСПЛ вказав, що домашнє насильство не потрібно розглядати виключно як фізичне явище, тому що воно може проявлятися у різноманітних формах, зокрема несанкціонованому проникненні до комп'ютера постраждалої особи, поширенні та маніпуляції фото-, відеозаписами, документами особистого характеру, доступі, незаконному моніторингу або збереженні листування одного з партнерів. У зазначеній справі ЄСПЛ констатував як прояв кібернасильства, дії колишнього чоловіка заявниці, оскільки чоловік здійснював огляд особистої сторінки жінки в соціальній мережі Facebook, прослуховував приватні розмови, копіював фото і документи [12]. Загальна рекомендація № 1 яка була розроблена Експертами ГРЕВІО відповідно до цифрового виміру насильства щодо жінок, в якій вказано, що до поняття кібернасильства стосовно дівчат та жінок відносяться розповсюдження відео чи фотозображень, примус та погрози, в тому числі сексуальні знущання й інші прояви залякування, домагання сексуального характеру особи в мережі Інтернет, погрози згвалтування, переслідування в мережі Інтернеті, видавання себе за іншу особу, насильство психологічного характеру та економічна шкода, заподіяна за використання цифрових технологій [13]. Ми вважаємо, що «кібернасильство над жінками» – це вчинення умисних систематичних дій образливого або погрозливого характеру із використанням засобів електронних комунікацій, які підривають почуття безпеки жінки та викликають тривогу, страх або паніку. До таких дій належать: надсилання текстових повідомлень (SMS) або електронних листів чи інших миттєвих посилок образливого або погрозливого характеру; розміщення образливих коментарів щодо особи у мережі Інтернет; розповсюдження інтимних фотографій чи відеозаписів за допомогою засобів електронних комунікацій.

Руфанова В. виділяє такі різновиди кібернасильства: 1) розповсюдження про особу неправдивих відомостей; 2) злам електронної пошти або сторінки у соціальній мережі; 3) використання і зміна акаунтів людей за допомогою чужих паролів; 4) відправка та розповсюдження чужих фотографій задля глузування і обговорення; 5) розповсюдження, використання інтимних фотографій задля цькування або стигматизації особи; 6) з метою розповсюдження приватної інформації вимагання її через засоби електронної комунікації; 7) за рахунок зламу чи несанкціонованого входження в акаунт іншої особи в соціальній мережі використання і копіювання приватної інформації; 8) обговорення людини в соціальних мережах або чатах з ціллю наклепу або дискредитації [14].

На сьогоднішній день лише один із проявів кібербулінгу отримав мінімальний механізм попередження та припинення на рівні Кодексу України про адміністративні правопорушення. Мається на увазі ст. 173-4 КУпАП «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу» [20]. Однак, одразу виникає питання щодо суб'єктного складу даної норми, адже не є зрозумілим, чому потерпілими від даного виду правопорушень законодавець визначає лише учасників освітнього процесу. Оскільки кіберцькування на сьогоднішній день можуть потерпати й інші члени суспільства з безліччю соціальних ролей та правових статусів. При цьому необхідність правового регулювання кібербулінгу обумовлюється масштабністю його проявів у суспільстві.

Як свідчить огляд судової практики, українські суди, незважаючи на законодавчу колізію, визнають насильство, вчинене за допомогою електронних комунікацій чи в мережі Інтернет як вид психологічного насильства (постанова Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області від 15 липня 2022 р. у справі № 695/1510/22) [15]; надсилання повідомлень через соціальну мережу «Viber» із текстом та фото, відеозображення із непристойним змістом, образа словами нецензурної лайки (постанова Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 30 червня 2022 року у справі № 682/900/22) [16]; образа нецензурними словами, приниження в переписці в соціальних мережах (постанова Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області у справі № 274/7263/21) [17].

З поширенням доступу до Інтернету кібернасильство стало одним із самих розповсюджених видів булінгу, отримавши назву кібербулінг або кіберзалякування. Слід відмітити, що у майже всіх наукових джерелах ці поняття визначаються як тотожні. У той же час проблема України проявляється через відсутність нормативного визначення кібернасильства.

Тому для повноцінного вирішення існуючих проблем, визначення векторів їх спрямованості щодо обов'язкової адаптації українського законодавства до положень Стамбульської конвенції, яка засуджує всі форми домашнього насильства, вважаємо, що дефініції «психологічне насильство» та «сексуальне насильство», наведені у Законі про домашнє насильство, підлягають законодавчому удосконаленню шляхом визначення можливості вчинення даних видів насильства із застосуванням засобів електронних комунікацій [18].

Беручи до уваги досвід зарубіжних країн, вітчизняна дослідниця К. В. Довгунь пропонує для розгляду справ стосовно домашнього насильства створення спеціалізованих судів [19]. Ми не підтримуємо зазначеної ініціативи та вважаємо, що більш доцільним буде запровадження у всіх місцевих судах спеціалізації з розгляду сімейних справ та збільшення штату суддів. Саме це, на нашу думку, дозволить розвантажити діючі суди та забезпечить своєчасний розгляд справ та поновлення порушених прав громадян.

Висновки. Таким чином, для успішної реалізації та впровадження основних положень, визначених у вигляді векторів оптимізації правового забезпечення захисту прав жінок від домашнього насильства в умовах євроінтеграції, в Україні, потребує по-перше встановлення напрямів оптимізації правового забезпечення захисту прав жінок від домашнього насильства в умовах ратифікації Конвенції Ради. По-друге впровадження комплексних заходів запобігання та боротьби з гендерним насильством. По-третє розробити механізм запобігання домашнього насильства, у тому числі через аналіз діяльності різних служб в Україні, а також національну та регіональну статистику по домашньому насильству.

На сучасному етапі розвитку суспільства, проблема домашнього насильства визнана грубим порушенням прав людини, і держави зобов'язані створити ефективні механізми захисту та допомоги постраждалим від цього виду насильства. Домашнє насильство є серйозним соціальним злом, подолання якого потребує значних зусиль. Часом ці зусилля лежать на перетині інтересів постраждалої особи та кривдника. Шляхи протидії цьому явищу включають підвищення обізнаності, просвітницьку діяльність, законодавство та підтримку постраждалих. Децентралізована частина суспільства також може зробити свій внесок, підтримуючи проекти та організації, що займаються цією проблемою. Домашнє насильство виходить за рамки приватної справи. Це суспільна проблема, коли ми виступаємо проти домашнього насильства і захищаємо права та гідність людей, які живуть поруч з нами.

Пріоритетними напрямками оптимізації нормативно-правового забезпечення захисту права жінки від домашнього насильства в Україні, враховуючи положення Стамбульської конвенції, є: криміналізація переслідування, посилення адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства шляхом підвищення розміру, переглянути адміністративні стягнення за вчинення домашнього насильства на кривдника та строку розгляду адміністративної справи про вчинення домашнього насильства, удосконалення процесуального порядку повідомлення особи про розгляд адміністративної справи про домашнє насильство, та кримінальної відповідальності за невиконання кривдником рішення суду, яким встановлено обмежувальний припис, законодавче врегулювання кібернасильства щодо жінок.

Список використаних джерел:

1. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія. Харків: ФО-П Макаренко, 2014. 360 с.
2. Коломоєць О. Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення домашнього насильства, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя. 2010. 223 с.
3. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20>.
4. Ратифікація Стамбульської конвенції – це питання нашої приналежності до європейської спільноти. Сайт Українського кризового медіа-центру. URL: <http://surl.li/csbbv>.
5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <http://surl.li/bfccq>.
6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08 вересня 2005 р. URL: <http://surl.li/cmger>.
7. Міфи і факти про Стамбульську конвенцію. URL: <http://surl.li/cscsr>.
8. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <http://surl.li/bfccq>.
9. Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: 12.00.07. Львів. 2019. 489 с.
10. Ковальова О. В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: 12.00.07. Х. 2008. 238 с.
11. Ковальова О. В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: 12.00.07. Х. 2008. 238 с.
12. Дроздов О., Бабанли Р., Дроздова О., Тарасенко О. Огляд практики Європейського суду з прав людини з 1 січня до 15 червня 2020 р. Київ. 2020. 43 с. URL: <https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2020/08/ogliad-rishen-espl-2020-1.pdf>.
13. Загальна рекомендація ГРЕВІО № 1 щодо цифрового виміру насильства тосовно жінок від 20 жовтня 2021 р. URL: <http://surl.li/cakwj>.

14. Руфанова В. Гендерно зумовлене кібернасильство в світлі практики Європейського суду з прав людини. Knowledge, Education, Law, Management. 2021. № 6 (42). С. 209-213.
15. Постанова Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області від 15 липня 2022 р. у справі № 695/1510/22. URL: <http://surl.li/cxhuv>.
16. Постанова Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 30 червня 2022 р. у справі № 682/900/22. URL: <http://surl.li/cxhvm>.
17. Постанова Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 06 грудня 2021 р. у справі № 274/7263/21. URL: <http://surl.li/cxhwe>.
18. Medvedska V. Theoretical and legal aspect of cyberviolence against women. Law. Human. Environment. 2022. № 13 (2). С. 25-31.
19. Довгунь К. В. Адміністративно-правові засади діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству»: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 202 с.
20. Ковтун В.О. Протидія кібербулінгу як сучасній формі агресії Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми (26 лист. 2019 р., м. Харків) /МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Харків: ХНУВС, 2019. С. 86-88.
21. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброда Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. Київ, 2012. 246 с.
22. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія. Харків: ФО-П Макарєнко, 2014. 360 с.

